

Plenum

Tisdag 21.6.2022 kl. 14.00—18.24

7. Regeringens proposition till riksdagen med förslag till föräldraskapslag och till lagar som har samband med den

Regeringens proposition RP 132/2021 rd

Lagmotion LM 13/2020 rd, 20/2021 rd

Utskottets betänkande LaUB 9/2022 rd

Andra behandlingen

Talman Matti Vanhanen: Ärende 7 på dagordningen presenteras för andra behandling. Innehållet har godkänts i första behandlingen och lagförslagen kan nu antas eller förkastas. — Debatt, ledamot Soinikoski.

Debatt

16.02 **Mirka Soinikoski vihr:** Arvoisa puhemies! Hallitusohjelman tavoitteena on rakentaa Suomesta lapsiystävällinen maa, jossa kaikkia perheitä ja perhemuotoja kohdellaan yhdenvertaisesti. Vanhemmuuslaki on pieni mutta tärkeä askel tämän tavoitteen toteuttamisessa. Uusi vanhemmuuslaki yhdistää äitiys- ja isyyslait yhdeksi laiksi, purkaa sukupuolitunteita perheoletuksia sekä vähentää vanhemmuuden tunnustamiseen liittyvää byrokrati-aa. Kaikki nämä konkreettiset toimenpiteet helpottavat perheiden moninaisuuden tunnistamista ja huomioimista käytännön palveluissa.

Uuden lain myötä tunnustetaan ensimmäistä kertaa lainsäädäntötasolla se tosiseikka, että kaikki lapset eivät tässä maassa synny naisen ja miehen muodostamaan ydinperheeseen ja asu sellaisessa. Perheiden moninaisuus on arkitodellisuutta, ja se on hyvä todentaa myös lainsäädännön puolella. Lapselle perhemuotoa tärkeämpi on turvallinen kasvuympäristö. Vanhemmuus on vanhemmuutta siviilisäädystä ja etuliitteestä riippumatta.

Arvoisa puhemies! Lain keskiössä ovat lapsen oikeuksien vahvistaminen ja lapsen edun ensisijaisuus. Lapsen näkökulmasta tärkeintä ovat turvalliset ja välittävät aikuiset, joiden luona hyvä arki asuu.

Mietinnössään lakivaliokunta korostaa lapsen edun ja lapsen oikeuksien toteutumista. Tähän laki antaa hyvät edellytykset, kunhan toimintakulttuuria muutetaan ja ammattilaisten koulutuksesta huolehditaan. Erityisen tärkeänä lakivaliokunta piti säännöstä lapsen mielipiteen selvittämisestä lapsen etua arvioitaessa sekä lapsen kuulemista tuomioistuinkäsittelyssä, sillä säännökset korostavat lapsen oikeuksien yleissopimuksessa tarkoitettuja lapsen osallisuutta ja vaikutusmahdollisuuksia vanhemmuutta koskeissa asioissa. Valiokunta piti kuitenkin ehdotettua sääntelyä osittain epäselvänä, ja siksi valiokunta teki lakiin tarkistus- ja selkeytys ehdotuksia, jotta lakia varmasti tulkitaan oikein käytännössä. Lainsäädännön selkeys on olennaista, jotta saamme varmasti tehtyä lapsen edun mukaisia ratkaisuja ja yhdenvertaisia päätöksiä.

Punkt i protokollet PR 77/2022 rd

Arvoisa puhemies! Yhä useampi lapsi asuu tänä päivänä monimuotoisessa perheessä, ja lainsäädäntöä on uudistettava vastaamaan nykyaikaista perhekäsitystä ja perheiden arkea. Sosiaalisen vanhemman asema Suomessa on edelleen monin paikoin lainsuojaton. Myös huostaanotetun lapsen ja hänen lähipiirinsä asema jää vaille suojaa huollon siirtyessä sosiaalitoimelle siitä huolimatta, että lapsen lähipiirin kartoitus on kirjattuna lastensuojelulakiin. Lapsiperheille on oltava matalan kynnyksen palveluita joka kunnassa. Lastenvalvojalle ja perheneuvolaan on päästävä ajoissa tukea ja neuvoa saamaan, ennen kuin perhetilanteet kriisiytyvät.

Palvelujärjestelmän on turvattava lapsen etu ja hänen oikeutensa tulla kuulluksi ja autetuksi. Eroaville vanhemmille ja perheen lapsille tulee tarjota eroauttamiseen erikoistuvien ammattilaisten apua. Eduskunta edellytti sekä erotilanteiden palvelujen parantamista että vuoroasumisen kehittämistä jo lapsenhuoltolain uudistuksen yhteydessä 2019. Lakivaliokunta kiinnitti tuolloin lausunnossaan erityistä huomiota OT-keskusten asemaan kaikkein vaativimmassa tilanteessa olevien lasten, nuorten ja perheiden auttamiseksi.

Arvoisa puhemies! Vaikka vanhemmuuslaki on tärkeä askel oikeaan suuntaan, jää siihen vielä korjattavaa. Seuraavalla hallituskaudella lakiin tulee lisätä mahdollisuus useampaan kuin kahteen juridiseen vanhempaan. Lisäksi meidän on säädettävä kaksi tasavertaista osoitetta vuoroasuville lapsille. Näin lapsen etu toteutuisi nykyistä paremmin.

Suomessa on myös yksi lapsettomuushoitomuoto, joka on laissa kielletty. Ei-kaupalliseen sijaissynnytykseen tähtäävä hedelmöityshoito kiellettiin vuonna 2007 voimaan tullessa hedelmöityshoitolaissa. Epäviralliset järjestelyt ovat tästä huolimatta mahdollisia sekä Suomessa että ulkomailla. Nykyinen lainsäädäntö ei tarjoa minkäänlaista turvaa tai tukea sijaissynnytyksen avulla syntyneille lapsille, sijaissynnyttäjälle tai aiotuille vanhemmille. Suomalaisen palvelujärjestelmän piirissä toteutuvat sijaissynnytyjärjestelyt turvaisivat sekä syntyvän lapsen että muiden osapuolten neuvonnan, tuen ja oikeudellisen aseman nykytilaa paremmin. Selvitys ei-kaupallisen sijaissynnytyksen sallimisesta on käynnissä, ja odotan mielenkiinnolla sen valmistumista. Se myös toimii pohjatyönä seuraavaa hallitusohjelmaa varten.

Puhemies Matti Vanhanen: Edustaja Suomela.

16.07 Iris Suomela vihr: Arvoisa puhemies! Jokaisella lapsella on oikeus perheeseen ja jokaisella perheellä on oikeus tulla nähdyksi juuri sellaisena kuin on. Perheitä on ollut moneneen jakoon jo pidempään: on eroperheitä, yhden vanhemman perheitä, perheitä, joihin kuuluvat tiiviisti vaikkapa isovanhemmat tai jommankumman vanhemman uusi puoliso, ja näillä kaikilla rakkailla ihmisillä on lapsille merkitystä ja väliä riippumatta siitä, mitä sukupuolta he ovat ja mistä he ovat alun perin lapsen elämään tulleet. Siksi onkin tärkeää, että laki turvaa vanhempien, perheiden ja ennen kaikkea lasten oikeudet. Siitä tästä on pohjimiltaan kyse, sillä varsinkin, jos jotain ikävää sattuu elämässä kohdalle, on tärkeää, että jokainen lapsen vanhempi on sitä myös juridisesti, muuten voi pahimmillaan käydä niin, että lapsi menettää siteen vanhempiinsa.

Monestihan moninaisia perheitä syntyy erotilanteen myötä niin, että varhaisessa lapsuudessa pariskunta eroaa ja sitten vanhempien uusista kumppaneista tulee lapsille valtavan merkityksellisiä. Nämä ovat sellaisia tilanteita, joissa voidaan joutua isojen arjen haasteiden eteen, jos ei ole mahdollisuutta juridisesti tunnustaa, että lapsella on tosiasiaa useampi kuin kaksi vanhempaa. Nämä uudet aikuiset voivat olla tosiasiaa lapselle elinikäisiä,

Punkt i protokollet PR 77/2022 rd

aina elämässä olleita aikuisia, joten olisi tärkeää, että etenkin tästä näkökulmasta tarkasteltuna lapsilla olisi mahdollisuus useampaan kuin kahteen vanhempaan. Kyse ei siis ole pelkästään sateenkaariperheistä, vaikka toki tämä on myös sateenkaariperheille merkittävä asia.

Kuten sanottua, ennen kaikkea kyse on lasten oikeuksista. Lapsethan eivät valitse tai päättä, keitä heidän vanhempansa ovat. Lapset eivät päättä, millaiseen perheeseen he syntyvät, ja sen takia lasten luokittelu sen perusteella, keitä heidän vanhempansa ovat, on väärin. Tiedän, että tämän salin aiempia keskusteluja tästä aiheesta on moni lapsi, moni perhe, moni vanhempi seurannut hämmentyneenä, pohtinut, näkevätkö kansanedustajat, tämän maan ylimmät vallanpitäjät, minut ja minun perheeni todella sellaisena kuin se on. Anne-taanko minulle samat oikeudet ja sama arvo kuin muille, vaikkapa muille koulukavereille, muille vanhemmille, muille, jotka tässä maassa asuvat? Ja sen takia toivon, vaikka tiedän tästä asiasta olevan eriäviä näkemyksiä, että voisimme käydä keskustelua kunnioittavasti ja näitä lapsia, vanhempia ja perheitä muistaen. Tiedämme, että myös lapset seuraavat täysistuntoa ja varsinkin ne lapset, joita tämä laki ja tämä keskustelu koskettavat. Siksi toivon, että muistamme näitä lapsia, kun tätä keskustelua käymme.

Henkilökohtaisesti pidän toki erityisen hienona, että monia käytännön prosesseja sujuvoitetaan, esimerkiksi isyyden tunnustamista siinä tilanteessa, kun avopariskunta tai paris-kunta, joka ei ole naimisissa, saa lapsen. Tämän kanssa on itsellä aikanaan haasteita ollut, muun muassa maistraatin ruuhkan myötä, ja se hidastaa paljon, jos ei hommaa saada sujuvasti käyntiin. Onkin hyvä, että myös näitä tällaisia vähän tylsempiä hallinnollisia asioita sujuvoitetaan.

Puhemies Matti Vanhanen: Edustaja Rantanen, Mari.

16.11 Mari Rantanen ps: Arvoisa puhemies! Tästä asiasta todella ei vallitse yksimielisyys tässä salissa, ja kuten edellisessä keskustelussa esiin tuli, niin tämä laki valitettavasti sotkee tätä vanhemmuuden käsitettä melko paljon. Itse asiassa hallituspuolueistakin kriittikö ja ihmettelyä täällä kuultiin, miksi tällainen laki on tänne saliin päästetty.

Me perussuomalaisissa teimme asiasta vastalauseen. Katsomme, että tämä laki tulisi hylätä ja siitä ne hyvät osiot, joita myös tässä laissa oli, tulisi ottaa nykyisiin äitiys- ja isyyslakeihin mukaan.

Täällä käytiin todella hyvää keskustelua viime kerralla. Mielestäni siinä ei ollut kyllä mitään epäkunnioittavaa. Se, että me totesimme, että lainsäädäntö ei voi lähteä kunkin aikuisen tarpeista ja yksilöllisistä tarpeista vaan lainsäädäntö lähtee siitä, että sillä pyritään kattamaan mahdollisimman suuri osa ihmisistä, ei tokikaan tarkoita sitä, etteikö kullakin aikuisella ihmisellä olisi oikeus olla sitä, mitä on, muiden siihen puuttumatta, mutta lainsäädännössä välttämättä kaikkea ei voida huomioida varsinkaan silloin, jos se sotkee koko lainsäädännön perustan. Kuten viime kerralla totesimme, niin tässähän on kysymys trans-lain aiheuttamista lainsäädännön muutostarpeista. Senhän me kuulumme ja näimme valio-kunnan asiantuntijalausunnoista, että halua on todella myöskin siis nimetä useita vanhempia. En tiedä, minne se raja sitten lopulta vedettäisiin: olisiko yhden miehen ja yhdeksän vaimon perheessä yhdellä lapsella yhdeksän äitiä ja yksi isä, jos mitään rajoja tässä ei ole?

Arvoisa puhemies! Esitän vastalauseen 1 mukaisen lain hylkäämisen sekä, mikäli ikä-väksemme tämän äänestyksen sitten häviämme, kaksi lausumaa tästä vastalauseesta 1. — Kiitos.

Punkt i protokollet PR 77/2022 rd

Puhemies Matti Vanhanen: Edustaja Laukkanen.

16.13 Antero Laukkanen kd: Arvoisa herra puhemies! Ensiksi kannatan edustaja Rantasen tekemää hylkäysesitystä ja myös sitten myöhemmin heidän lausumiaan.

Lisäksi esitän kristillisdemokraattien tekemän vastalauseen 2 mukaisen lausuman, joka kuuluu näin: ”Eduskunta edellyttää, että hallitus säilyttää tulevassa lainsäädännössä isyyden ja äitiyden käsitteet erillisinä, biologiseen sukupuoleen sidottuina käsitteinä.”

Puhemies! Kaiken lainsäädännön lähtökohtana tulee olla selkeys, ymmärrettävyys ja sovellettavuus. Vanhemmuus toteutuu lakiehdotuksen mukaan edelleen joko isyytenä tai äitiytenä, ja termit isä ja äiti säilytetään. Ne kuitenkin irrotetaan sukupuolen käsitteestä. Esityksen mukaan lapsen synnyttänyt henkilö voi olla nainen tai mies. Samoin isyyden vahvistaminen ei esityksen mukaan edellytä sitä, että isä olisi sukupuoleltaan mies, mutta lapsen äiti kuitenkin on aina se, joka on synnyttänyt lapsen.

Lastenvalvojat ry toteaa lausunnossaan termistön sekavuuden: ”Esimerkiksi kun synnyttänyt henkilö on oikeudelliselta sukupuoleltaan mies, todetaan hänet kuitenkin lapsen äidiksi (lain 2 §). Vastaava termistöön liittyvä ongelma on 4 §:ssä, mikäli henkilön oikeudellinen sukupuoli vahvistetaan naiseksi, voidaan hänet vahvistaa kuitenkin lapsen isäksi.” Edellä mainitusta seuraa, että vaikka lapsella voisi jatkossakin olla vain kaksi oikeudellista vanhempaa, lapsella voi olla juridisesti äiti ja isä, kaksi isää tai kaksi äitiä, mutta näistä kahdesta vanhemmasta käytetyt termit eivät enää kertoisi biologiseen sukupuoleen liitetystä vanhemmuudesta. Termien sukupuolisidonnaisuuden purkamisen aiheuttama lainsäädännön sekavuus korostuu jatkossa entisestään, mikäli hallituksen suunnittelema translain uudistus toteutuu ja lisääntymiskyvyttömyysvaatimuksesta luovutaan.

Kristillisdemokraatit pitävät tärkeänä, että lainsäädäntö huomioi isän ja äidin roolien erityisyyden ja erilaisuuden. Selkeyden vuoksi sukupuolisidonnaisuus vanhemmuuden käsitteissä tulee säilyttää. Äiti on lähtökohtaisesti lapsen synnyttänyt nainen ja isä lapsen siittänyt mies, eikä näitä eroja ja toisiaan täydentäviä rooleja ole tarpeen lainsäädännössä häivyttää. Myös hedelmöityshoitotilanteessa isyys ja äitiys mukailee tätä biologista lähtökoh-
taa.

Hallituksen esityksessä todetaan, että naisparille ehdotettu mahdollisuus valita lapsen toiseksi oikeudelliseksi vanhemmaksi siittiöt luovuttanut mies edistää lapsen oikeutta tuntea alkuperänsä. On huomionarvoista, että vastaavaa valinnanmahdollisuutta hedelmöityshoitojen ja vanhemmuuden vahvistamisen suhteen ei heteroparilla ole. Hallituksen esityksessä päädytään johtopäätökseen, että yhdenvertaisen kohtelun vaatimus erilaisten parien välillä voidaan tässä tilanteessa ohittaa, koska muutos edistää naisparien ja miesparien oikeuksia, ja kyse ei siten ole sukupuolten välisestä tasa-arvosta, vaan yhdenvertaisuudesta seksuaalisen suuntautumisen perusteella.

Kristillisdemokraattien valiokuntaryhmät pitävät ongelmallisena sellaista lainsäädännön lähtökohtaa, jossa yhdenvertaisen kohtelun vaatimuksen tehtävänä nähdään ennen kaikkea joidenkin tiettyjen väestöryhmien oikeuksien edistäminen. Se jättää paljon tilaa tulkinnalle ja nakertaa yhdenvertaisuuden asemaa ja merkitystä lainsäädännön määräävä-
nä pohjana. Kysymystä ei tulisi tarkastella ainoastaan erilaisten parien välisenä kysymyksenä, vaan kysymyksenä yhdenvertaisesta lapsen oikeuksien toteutumisesta erilaisiin perheisiin syntyvien lasten välillä. Tästä näkökulmasta yhdenvertaisuutta edistettäisiin parhaiten vahvistamalla lapsen oikeutta biologisen alkuperänsä tuntemiseen — silloin kun se on selvitettävissä — kaikenlaisten hedelmöityshoitaja hakevien perheiden kohdalla.

Punkt i protokollet PR 77/2022 rd

Edellä mainitusta johtuen totean, että hedelmöityshoitolaki vaatisi tässä vastalauseessa esitettyä uudistusta syvempää uudelleentarkastelua, jossa lapsen etua ja oikeutta tuntea alkuperänsä kaikissa tilanteissa vahvistettaisiin ja siitä johtuvat muutokset tehtäisiin äitiys- ja isyyslakeihin.

Tästä sekavuudesta johtuen olisi tärkeää, että tämä laki hylättäisiin ja tarvittavat muutokset tehtäisiin äitiyslakiin, isyyslakiin ja hedelmöityshoitolakiin. — Kiitos.

Puhemies Matti Vanhanen: Edustaja Mäkelä.

16.19 Jani Mäkelä ps: Arvoisa puhemies! Näkisin, että tällä lailla on väärä nimi. Tämän lain pitäisi olla vanhemmuuden murentamislaki eikä mikään vanhemmuuslaki.

Tässä laissa ei ole kysymys lapsen edusta, vaan tässä on kysymys aikuisten ihmisten tahdosta tehdä niin kuin haluavat biologisista tosiasioista välittämättä. Jos siteeraan YK:n ihmisoikeuksien julistusta, artikla 16: ”Täysi-ikäisillä miehillä ja naisilla on oikeus solmia avioliitto ja perustaa perhe ilman minkäänlaisia rodusta, kansalaisuudesta...” jne. Ja kolmas kohta: ”Perhe on yhteiskunnan luonnollinen ja perustava ydinosa, ja sillä on oikeus yhteiskunnan ja valtion suojaan.” Väliin jääneet asiat eivät ehkä ole niin relevantteja tämän asian kannalta, mutta nämä ovat. Eli miehet ja naiset, avioliitto, samassa asiayhteydessä perheen kanssa, jota yhteiskunnan pitäisi erityisesti suojella.

Nyt tämä lakiesitys tekee jotain aivan muuta kuin toteuttaa tätä ihmisoikeuksien julistukseen kirjattua vaatimusta. Tämä murentaa perheen perustaa, jolla pitäisi olla oikeus yhteiskunnan ja valtion suojaan. Biologiset tosiasiat eivät miksiäkään muutu lainsäädännöllä. Vaikka me päättäisimme tässä salissa, että Aurinko kiertää Maata, niin eivät siinä taivaankappaleet muutu. Vaikka me päättäisimme aivan mitä tahansa tässä lainsäädännössä isästä ja äidistä, niin silti lapsella on aina isä ja on aina äiti. Niinpä tämä lakiesitys, joka johtaa luonnottomaan tilanteeseen, tulisikin eduskunnan hylätä. Kannatan edustaja Rantasen tekemää hylkäysehdotusta.

Puhemies Matti Vanhanen: Edustaja Räsänen.

16.20 Päivi Räsänen kd: Arvoisa herra puhemies! Edustaja Laukkanen piti erittäin hyvän ja kattavan puheenvuoron, ja yhdyn täysin niihin ajatuksiin, joita hän siinä nosti esiin. Kannatan tätä edustaja Laukkasen esittämää vastalauseen lausumaehdotusta, jossa todetaan, että eduskunta edellyttää, että hallitus säilyttää tulevassa lainsäädännössä isyyden ja äitiyden käsitteet erillisinä, biologiseen sukupuoleen sidottuina käsitteinä. Kannatan myös tämän esityksen hylkäämistä, kuten täällä perussuomalaiset ovat esittäneet.

”Äiti” ja ”isä” ovat ikiaikaisia käsitteitä, jotka lapsi yleensä oppii ensimmäisenä, ja pidän kyllä hyvin surullisena, että tässä lainsäädännössä hämärretään näitä äitiyden ja isyyden käsitteitä esimerkiksi tuossa 4 §:ssä, jossa todetaan, että mikäli henkilön oikeudellinen sukupuoli vahvistetaan naiseksi, voidaan hänet vahvistaa kuitenkin lapsen isäksi. Tämän lain myötä vanhemmasta käytetyt termit eivät enää kertoisi tosiasialliseen biologiseen sukupuoleen liitetystä vanhemmuudesta, ja ajattelen, että kyllä tämä on myös lapsen kannalta hyvin hämmentävää.

Termien sukupuolisidonnaisuuden purkamisen aiheuttama lainsäädännön sekavuus korostuu jatkossa entisestään, mikäli hallituksen suunnittelema translain uudistus toteutuu ja mikäli lisääntymiskyvyttömyysvaatimuksesta luovutaan, jolloin henkilö voi vain oman il-

Punkt i protokollet PR 77/2022 rd

moituksen perusteella ilman mitään ulkopuolista arviointia ja ilman mitään lääketieteellisiä toimia vaihtaa sukupuolensa vastakkaiseen sukupuoleen.

Pidän tärkeänä, että lainsäädäntö huomioisi isän ja äidin roolien erityisyyden ja myös erilaisuuden, ja sen vuoksi tämä sukupuolisidonnaisuus vanhemmuuden käsitteissä tulisi säilyttää, eli äiti on lähtökohtaisesti lapsen synnyttänyt nainen ja isä lapsen siittänyt mies, eikä näitä eroja ja toisiaan täydentäviä rooleja ole mielestäni tarpeen lainsäädännössä häivyttää. Olen samaa mieltä edustaja Laukkasen kanssa myös siitä, että hedelmöityshoitola-ki kaipaisi uudistusta, jotta tämä äitiyden ja isyyden erityisarvo edelleenkin huomioitaisiin.

Puhemies Matti Vanhanen: Edustaja Meri.

16.24 **Leena Meri ps:** Kiitos, arvoisa puhemies! Tarkentaisin tätä tietysti ja teen esityksen tässä perussuomalaisten esittämästä hylkäyksestä. Ehdotamme siis, että nämä kaikki lakiehdotukset hylätään. Vastalauseemme perustui siihen, että osa näistä lakiehdotuksista elikkä 1 ja 3—9 hylättäisiin, jolloin 2—10 olisi voitu hyväksyä. Mutta koska tämä meidän rakenteemme siitä, että isyys- ja äitiyslaki säilyisivät omina lakeinaan, ei nyt ensimmäisessä käsittelyssä menestynyt, niin esitämme tässä, että nämä kaikki lakiehdotukset hylätään ja sitten lisäksi hyväksytään tosiaan nämä kaksi lausumaa, jotka löytyvät vastalauseestamme:

”Eduskunta edellyttää, että hallitus selvittää edellytykset laajentaa isyyden kumoamiskanteen nostamiselle laissa asetettuja määräaikoja edelleen siten, että isyyden kumoamiskanteen nostaminen on aina mahdollista, jos virheellisesti vahvistettu isyys muutoin johtaisi kohtuuttomaan tilanteeseen.” Tärkeintähän on se, että isyys on vahvistettu oikein, ja jos tilanteet vaihtelevat — voi tulla monenlaisia, -tyyppisiä tilanteita — niin pitää olla aina mahdollista se, että tilanne voidaan korjata vastaamaan tosiasioita. Täällä tuotiin esille eräissä puheenvuoroissa, että täällä on loukkaavaa keskustelua. No, minusta esimerkiksi se ei ole koskaan loukkaavaa, että tosiasiat vastaavat sitä, mitä on tapahtunut.

Ja toinen lausuma: ”Eduskunta edellyttää, että hallitus selvittää mahdollisuudet parantaa sekä lapselle vahvistetun isän että lapsen oikeana isänä lapselle jo vahvistetun isän sijasta itseään pitävän miehen mahdollisuuksia saada virheellisesti vahvistettu isyys kumottua esimerkiksi antamalla heille itsenäinen oikeus saada lapsen isyyden selvittäminen viireille lastenvalvojan luona ja lieventämällä perheen ulkopuolisen henkilön kanneoikeuden aineellisia edellytyksiä.”

Tässähän on tosiaan kaksi eri asiaa, yleisesti ottaen määräajat ja niiden kohtuullisuus — niiden pitäisi olla aina sellaisia, että jos on virheellisesti vahvistettu isyys tai tulee tietoon uusia seikkoja, että isyys voitaisiin tunnustaa, niin se pitää voida hoitaa — ja lisäksi, jos on tapahtunut virhe, se pitää voida oikaista. Nämä ovat meidän lausumamme.

Julkisuudessa on ollut tämä niin sanottu Riston tapaus, ja tämä aiheutti myös lakivaliokunnassa ja muutenkin keskustelua siitä, mitä tämän tyyppisille tilanteille pitäisi tehdä. Onhan tämä nyt tietysti aivan kohtuutonta, että henkilö maksaa elatusmaksuja lapsesta, joka ei ole hänen lapsensa, kun elatusvelvollisuus kuuluu biologisille vanhemmille / vanhemmille, jotka ovat siinä isä ja äiti.

Elikkä näin, tässä esitykset. — Kiitos.

Puhemies Matti Vanhanen: Edustaja Essayah.

Punkt i protokollet PR 77/2022 rd

16.27 Sari Essayah kd: Arvoisa puhemies! Kristillisdemokraatit kannattavat tätä perusuomaalaisten esitystä kaikkien näitten lakiesitysten hylkäämisestä. Todellakin meille tämä vanhemmuuslaki sinällensä olisi ehkä voinut nimikkeenä käydä, mutta tässä sisällössä kuitenkin sitten nämä isyyden ja äitiyden käsitteet irrotetaan sukupuolen käsitteestä, ja niin kuin tuossa ensimmäisessä käsittelyssä jo kävin omassa puheenvuorossanikin sitä läpi, niin täällä muun muassa Lastenvalvojat ry toteaa lausunnossaan, että kun synnyttänyt henkilö on oikeudelliselta sukupuoleltaan mies, todetaan hänet kuitenkin lapsen äidiksi, ja vastaava termistöön liittyvä ongelma on tuossa 4 §:ssä, että mikäli henkilön oikeudellinen sukupuoli vahvistetaan naiseksi, voidaan hänet vahvistaa kuitenkin lapsen isäksi. Täällä kristillisdemokraattienkin vastalauseessa on käyty läpi, minkälaisia erilaisia ongelmatilanteita tämä aiheuttaa muun muassa esimerkiksi neuvolassa ja terveydenhuollossa kaiken kaikkiaan.

Kristillisdemokraattien vastalauseessa toinen tärkeä asia, minkä olemme nostaneet esille, on tämä biologisen alkuperän selvittämisen mahdollisuus eli se, että lapsella tulisi olla oikeus tuntea biologinen alkuperänsä. Meillä on nyt sitten tässä lausumaehdotus, joka käsitteäkseni täällä salissa on jo ilmeisesti esiteltykin, mutta joka tapauksessa kannatan tätä vastalauseen lausumaehdotusta, jossa todetaan: ”Eduskunta edellyttää, että hallitus säilyttää tulevassa lainsäädännössä isyyden ja äitiyden käsitteet erillisinä, biologiseen sukupuoleen sidottuina käsitteinä.”

Koska tämä hallituksen esitys ja pykälävaihtoehtoista käyty äänestys eivät johtaneet tähän lopputulemaan, niin on loogista sitten tässä yhteydessä kannattaa tätä hylkäysesitystä.

Puhemies Matti Vanhanen: Edustaja Rantanen, Mari.

16.29 Mari Rantanen ps: Arvoisa puhemies! Pahoittelen äskeistä epätarkkuutta ja sähkölinkiä hylkäysesitykseni kanssa.

On pakko kuitenkin käyttää vielä puheenvuoro tässä yhteydessä. Olen jokseenkin pitänyt itseänikin aika avarakatseisena ja hyväksynyt ihmisten erilaiset ominaisuudet ja tavat elää, mutta täytyy kyllä sanoa, että vähemmästäkin tässä vähän radikalisoituu tämmöiseen konservatiivisempaan suuntaan, kun näitä lakiesityksiä katsoo, koska itseni on täysin mahdoton ymmärtää, että me hyväksymme täällä sellaisen lain, jossa äidiksi voidaan vahvistaa henkilö, ihminen, joka ei ole biologisesti nainen, ja isäksi voidaan vahvistaa henkilö, joka ei ole biologisesti mies. Viitataan edelleen sairaanhoitajaopintoihin sekä ihan peruskouluaikaan, jolloin käytiin läpi ihmisen anatomiaa ja fysiologiaa ja biologiaa. Kyllä siellä opetettiin niin, että naisella on munasolu ja miespuolisella henkilöllä on siittiö ja vain näistä kahdesta voi tulla lapsi, joten mielestäni tässä kohtaa aletaan menemään, itsenikin mielestä, sellaiseen suuntaan, jota on täysin mahdoton hyväksyä, ja mielestäni tämäntyyppistä lainsäädännön sotkemista ei tulisi tehdä, jota itse asiassa lakivaliokunnassa kyllä asiantuntijakuulemisissakin käytiin. Pidän erinomaisen huonona tätä tilannetta, jossa me alamme menemään tähän suuntaan.

Ja viime viikolla tämän asian keskustelussa totesinkin, että kun seuraavaksi asialistalle tulee avioliittolakimme, niin maailmalta todella on siis sellaisia esimerkkejä, joissa henkilö kokee olevansa naimisissa Eiffel-tornin kanssa, ja nyt jos me lähdemme tähän suuntaan, niin missä se raja lopulta sitten on: vahvistammeko täällä lopulta jonkun tornin lapsen isäksi? Kyllä minä toivoisin, että myös hallituspuolueissa otettaisiin järki käteen ja tätä tietä ei lähdetäisi tämän enempää kulkemaan, ettei tänne jää sellainen sotku, että kohta kukaan ei

Punkt i protokollet PR 77/2022 rd

enää tiedä, kuka on kenenkään vanhempi, äiti tai isä, ja kuka on kenenkään kanssa naimisissa. — Kiitos.

Puhemies Matti Vanhanen: Tarkistan vielä, tarkensiko edustaja Rantanen alkuperäistä esitystään niin, että hylättäväksi esitetään kaikkia lakeja.

Arvoisa puhemies! Ellei edustaja Meren hylkäysesitystä otettu siihen tilalle, niin kyllä tarkennan, että kaikki.

Puhemies Matti Vanhanen: Otettiin tilalle, mutta se, ettei se alkuperäinen esitys jää kannatuksineen voimaan, oli oikein.

Ei jää voimaan, joo. — Kiitos.

Puhemies Matti Vanhanen: Edustaja Mäkelä.

16.32 **Jani Mäkelä ps:** Arvoisa puhemies! Tässä kun on näitä sekaannuksia näiden esitysten kanssa, niin ilmoitan nyt sitten kannattavani edustaja Rantasen tekemää hylkäysehdotusta ja hänen tekemiään lausumaehdotuksia, niin että ne varmasti tulevat kannatetuiksi.

Tämä edustaja Rantasen esille ottama Eiffel-torni-esimerkki on ehkä radikaali, mutta se kyllä kertoo siitä, mihin suuntaan tämä saattaa olla menossa, sillä kun todellisuutta aletaan määrittämään tosiasioiden sijasta poikkeavuuksien mukaan, niin sitten ollaan jo aikamoi-
sessa tilanteessa, kun niitä poikkeavuuksia aletaan viemään tarpeeksi pitkälle.

Tämän lisäksi haluan tukea edustaja Meren esittämää ajatuskulkua isyyden vahvistamisesta. Eli meillä on tämä valtava epäkohta, että sellainen henkilö, sellainen mies, joka ei todellakaan todetusti voi olla lapsen isä, voidaan silti todeta lapsen isäksi lainsäädännöllisesti ja juridisesti, ja tällaista ei kyllä saisi olla olemassa. Eli se epäkohta tämän eduskunnan pitäisi korjata.

Puhemies Matti Vanhanen: Edustaja Mäenpää.

16.33 **Juha Mäenpää ps:** Arvoisa puhemies! Kuuntelin tuolla työhuoneessani tätä, ja siinä oli aluksi pari semmoista puheenvuoroa, että sen verran alkoi hatuttamaan, että ajattelin käyttää puheenvuoron. Sitten jo päätin, etten uskalla pitää sitä, mutta onneksi edustaja Rantanen jo puhui tästä samasta asiasta.

Joskus tuolla maaseudulla kuulee kaikenlaista näkökulmaa, ja siellä joskus jostakin herasta kehuttiin, että hän saattaisi naida vaikka kaikki kaksijalkaiset kottikärryistä tikapuihin saakka, ja tämä minulla tuli tuolla omassa työhuoneessakin mieleen. Siis missä se raja menee, mihin tämä hulluus pysäytetään? Siis nämä ovat ihan käsittämättömiä juttuja, että biologiaa vastaan ruvetaan tappelemaan. Tiedän, että on olemassa erilaisia perheitä ja on erilaisia syitä, miksi on päädytty erilaisiin ratkaisuihin, ja ymmärrän sen; ei siinä ole mitään tavallansa ihmeellistä. Mutta me ei niin kuin jokaista kansalaista tai jotain perhettä, jossa nyt sattumien summien kautta on joku erikoinen rakenne, joka on ehkä yhteiskunnan normeista hieman poikkeava, voida ruveta ottamaan lainsäädännössä huomioon jokaista erikseen. Mielestäni tehdään semmoista valtavirtaista lainsäädäntöä, joka koskettaa Suo-

Punkt i protokollet PR 77/2022 rd

men kansalaisia, eikä sillä tavalla, että pystytään huomioimaan kaikki, jokainen erikoinen parisuhde, erikseen.

Itse asiassa, jos saa verrata, niin jos vertaan tätä semmoiseen, että jos nyt meillä olisi eutanasiasta lakiehdotus, niin henkilökohtaisesti itse asiassa kannattaisin lakia eutanasiasta, mutta tiedän, että sitä ei voi rakentaa täällä, koska me ei saada tehtyä pykälistöä niin, että se kattaisi kaikki erilaiset mahdolliset sen väärinkäytökset. Mielestäni tässä on sama asia, että me ei voida kaikkia ihmeen erilaisia tapauksia lähteä huomioimaan lainsäädännössä. Me tehdään lainsäädäntöä, joka koskee valtavirtaa ja hyväksyy biologian. Ehkä se on tässä riittävän ponnekkaasti sanottu.

Kannatan kaikkia näitä esityksiä, jotka tätä järjetöntä lakia vastustavat.

Puhemies Matti Vanhanen: Edustaja Laukkanen.

16.36 Antero Laukkanen kd: Arvoisa puhemies! Selvyiden vuoksi vielä: Kannatan tätä Rantasen tekemää toista hylkäsesitystä ja lausumia, niin että tulee varmasti selkeäksi se. Ensimmäinen kannatus oli myös tarkoitettu kannatukseksi, mutta se ilmeisesti nyt jää pois, ja varmuuden vuoksi vielä haluan tämän pöytäkirjoihin. — Kiitos.

Puhemies Matti Vanhanen: Edustaja Lehto.

16.37 Rami Lehto ps: Arvoisa puhemies! Täytyy minunkin tässä lyhyt kommentti vielä todeta, että kannatan näitä hylkäsesityksiä, ettei tätä järjetöntä lakiesitystä vietäisi eteenpäin.

Mietin tätä biologian vastaista toimintaa. Nykyään kun on sukupuoletonta kasvatusta jo lapsillekin, niin että lapsi saa sitten itse päättää, onko hän mies vai nainen tulevaisuudessa, onko poika vai tyttö sitten, niin kyllähän tämä nyt hämmentää lapsiakin. Aletaan jo pienille lapsille puhua, että jos hän on biologisesti poika, hänelle voidaan puhua, että sinäkin voit synnyttää sitten tulevaisuudessa, tai biologisesti tyttönä syntyneelle voidaan sanoa, että sinä voitkin olla sitten isä tulevaisuudessa. Miettikää, kuinka tämä nyt hämmentää pieniäkin lapsia, jos ei oikeata totuutta puhuta heille biologiasta jo lapsesta asti ja pidetään kaikkea sukupuolettomana eikä saisi leikkiä millään leluilla, elleivät ne ole sitten pelkkä palikka vain, niin että se sopii kummallekin sukupuolelle näitten tiettyjen mielestä.

Puhemies Matti Vanhanen: Edustaja Pekonen.

16.38 Aino-Kaisa Pekonen vas: Arvoisa puhemies! Minäkin kuuntelin tuolla työhuoneellani tätä keskustelua, ja oli myöskin pakko tulla tänne saliin toteamaan, että minusta täällä käyty keskustelu on paikoin aika ala-arvoista. Me puhutaan ihmisistä, me puhutaan perheistä, me puhutaan lapsista, mutta täällä salissa on puhuttu aidasta ja aidanseipäistä. Te puhutte, arvoisat edustajat, asioista, jotka eivät sisälly tähän lakiesitykseen.

Tässä lakiesityksessä ehdotetaan nyt parannettavaksi perheiden tilannetta, naisparien tilannetta, mutta ei edes sillä tavalla kuin se olisi mielestäni parempi. Tässä tehdään vasta pieniä myönnytyksiä siihen suuntaan, että perheiden ja erityisesti lasten oikeudet toteutuisivat tulevaisuudessa entistä paremmin. Tässä erityisesti halutaan turvata lasten oikeus vanhempiin ja helpottaa perheiden elämää ja vanhemmuutta heti lapsen syntymästä lähtien.

Punkt i protokollet PR 77/2022 rd

Puhemies Matti Vanhanen: Edustaja Rantanen, Mari.

16.39 **Mari Rantanen ps:** Arvoisa puhemies! Tämä on kyllä perin kummallinen argumentti aina, että tässä on jotakin omituista, jos näitä vihervasemmiston lakeja kritisoi. Tässä tehdään muutakin kuin parannetaan lasten asemaa. Tässä muun muassa tehdään juuri se, minkä äsken kuvasin puheenvuorossani, eli äidiksi voidaan vahvistaa henkilö, joka ei ole nainen, isäksi voidaan vahvistaa henkilö, joka ei ole mies. Tämä ei suinkaan ole minkään näköinen tekninen laki pelkästään, vaan tämä on itse asiassa ideologinen laki, ja jos tämä on sitten, edustaja Pekonen, teidän mielestänne lasten edun mukaista toimintaa, niin hämmästelenn kyllä, mistähän ajatuspajasta tällaisia ajatuksia tulee, että juuri tällä pystytään lasten oikeuksia parantamaan.

Mielestäni on aivan selvää se, että meillä on erilaisia perheitä, ja siitä ei ole nyt kysymys. Kysymys on siitä, että tuodaan lainsäädäntöön sellaisia biologisia faktoja hämärtäviä elementtejä, jotka eivät ole asianmukaisia, ja tässä olisi ollut myöskin mahdollista pysyttyä järkevässä linjassa, mutta näin ei vain tehty, vaan nyt lähdettiin vyöryttämään tätä kohti translain uudistusta, aivan kuten ovat julkisuudessa muun muassa vasemmistoliiton kansanedustajakin myöntäneet — toki täällä salissa sitä ei ole myönnetty, mutta haastatte- luissa on. Siltä osin näen tämän tilanteen erittäin epäedullisena kehityssuuntana, ja minusta myös se on oikeus sanoa tässä salissa ääneen, sillä me emme suinkaan ole ainoita yksittäisiä henkilöitä, vaan edustamme täällä demokraattisesti valittuina äänestäjämme.

Puhemies Matti Vanhanen: Edustaja Laukkanen.

16.41 **Antero Laukkanen kd:** Kiitoksia, arvoisa puhemies! Arvostan kyllä edustaja Pekosta kovin paljon, niin kuin hän tietää, mutta äskeistä puheenvuoroa en kyllä käsittänyt. Tipahdin täysin kyydistä. Jos täällä edustaja ja lakivaliokunnan jäsen lukee mietinnöstä tekstiä, lainaa osia tämän lain perusteluista, ja siitä sanotaan, että täällä puhutaan aidasta ja aidanseipäistä, niin onko tämä esitys sitten aidanseipäistä edustaja Pekosen mielestä. Tämä herättää minussa vähän kysymyksiä. Täällä on hyvin asiallisesti tästä keskusteltu ja tuotu näkökulmia esille, ja suurin osa puheenvuoroista on lainausta mietinnön teksteistä tai niihin liittyvistä eriävistä mielipiteistä, jotka ovat suoraan tähän lakiin liittyviä. En ihan nyt ymmärtänyt edustaja Pekosen näkökulmaa tähän keskusteluun. — Kiitos.

Puhemies Matti Vanhanen: Edustaja Mäenpää.

16.42 **Juha Mäenpää ps:** Arvoisa puhemies! Edustaja Pekoselle haluaisin sen verran sanoa, että jos te haluatte jotain tämän vanhemmuuslain kanssa tehdä ja todeta, mitä sille pitäisi tehdä, niin Suomessahan on tällä hetkellä tilanne, että Suomessa voidaan vahvistaa isäksi henkilö, joka ei ole isä, ja lain mukaan tätä ei voi oikaista. Eikö tämmöinen ole ihan relevantti asia, joka pitäisi oikaista ennen kuin alkaa tekemään lakia, jossa isä voi olla äiti tai äiti voi olla isä? Tämä menee niin monimutkaiseksi, ettei enää tahdo edes ymmärtää, mitä tässä haetaan.

Tähän asti on mielestäni Suomessa kohtuuhyvin pärjätty näillä laeilla. Itse näkisin, että jos lakia pitää korjata, niin korjattaisiin se edes siltä osin, jos isä on joutunut isäksi olematta isä. Tämä laki, tämä vanhemmuuslaki, pitäisi tältä osin korjata, että ei käy niin, että siinä

Punkt i protokollet PR 77/2022 rd

isä joutuu elättämään lasta, jonka isä ei ole. Tämä ei ole minun mielestäni kenenkään tällaiseen perheeseen kuuluvan etu. En tiedä. Korjatkaa se, jos tätä pitää muuttaa.

Puhemies Matti Vanhanen: Edustaja Meri.

16.44 Leena Meri ps: Kiitos, arvoisa puhemies! Täällä on nyt keskusteltu siitä, että ei ole kunnioittavaa tai asiallista — tai mitä erilaisia perusteita — keskustella tästä vanhemmuuslain muutoksesta siten kuin on keskusteltu. Ja nyt katson tuota meidän vastalauseita, jonka perussuomalaiset ovat tehneet, jossa kristillisdemokraatitkin ovat olleet mukana, niin meillä on kyllä ihan asianmukaista tekstiä. Me haluamme, että isyys- ja äitiyslaki säilyvät ennallaan ja sinne tehdään tarvittavat muutokset, eli äiti on äiti ja isä on isä.

Ja sitten hallituksen esityksen sivuilta 44–45 on otettu näitä nostoja: esimerkiksi se, että isä ja äiti voivat siis olla jatkossa kumpaa sukupuolta tahansa. Ja äiti voi olla nainen tai mies, ja isä voi olla mies tai nainen, ja nämä lainaukset ovat täältä hallituksen esityksestä. Jos hallituksen esitys sitten salissa olijojen mukaan on kirjoitettu asiattomasti tai jollain tavalla tuotu esille asioita, joita siellä ei saisi olla, niin sitä kyllä ihmettelen. Ja asioistahan täytyy voida puhua niiden oikeilla nimillä, jotta kansalaisetkin ymmärtävät.

Toinen asia on tämä sukupuolineutraalisuus. Tämä tuli esimerkiksi ensimmäisessä käsitellyssä esille, kun keskustan kansanedustaja oli aivan ihmeissään siitä, mitä varten oppositio sanoo, että tämä laki on tehty sukupuolineutraalisti — ei ole, että ei se pidä paikkaansa. Ja sitten minä menin tuonne eteen ja sanoin, että ottakaapa hallituksen esitys, sivu 16. Siellä todetaan seuraavasti: ”Säännökset on pyritty kirjoittamaan sukupuolineutraaliin muotoon siten, että niissä viitataan nais- tai miessukupuoleen vain siltä osin, kuin se on välttämätöntä. Sukupuolta koskevat viittaukset on pääosin korvattu muilla termeillä. Poikkeuksena ovat aviomiestä ja naisparia kuvaavat termit, joihin liittyy oikeudellisesti merkittäviä vaikutuksia.” Edelleen todetaan, että ”lakien yhdistämisestä ja toiston välttämisestä johtuen äitiyden ja isyyden määritelmiä sekä muita keskeisiä säännöksiä lukuun ottamatta myös äitiyttä ja isyyttä koskevat termit on pyritty korvaamaan sukupuolineutraalilla vanhempi-termillä”. Eli nämä tulevat ihan suoraan hallituksen esityksestä.

Ja me tiedämme sen, että esimerkiksi translaki on sellainen, joka on ollut hallituksen yksi kärkihankkeita, ja tämä luo pohjaa sille, että meillä on oikeasti tilanne, että halutaankin entisestään luoda tilanne, että ei ole enää lapsen etu, tietääkö hän, kuka on hänen isänsä ja äitinsä, vaan idea on se, että hän tietäisi, ketkä ovat hänen ehkä yhdeksän äitiään tai yksi isä, kuten edustaja Rantanen toi esille. Ja jos se jonkun mielestä on eriskummallista, niin me ajattelempa asiasta näin, että on oikeasti todellisuudessa vain biologisuuteen perustuva isyyttä ja äitiyttä ja sitten on oikeudellista vanhemmuutta, jota voi olla, mutta ei sotke-ta isä- ja äiti-termiä. — Kiitos.

Puhemies Matti Vanhanen: Edustaja Pekonen.

16.48 Aino-Kaisa Pekonen vas: Arvoisa puhemies! Totean vielä, että pidän tätä vanhemmuuslakia äärimmäisen hyvänä. Minusta on hyvä, että kaikki perheet voivat olla yhdenvertaisia lain edessä, ja tämä hallituksen esitys on nyt yksi askel sitä kohti.

Viittasin äsken asiattomuuksiin, aikaisemmassa puheenvuorossani, ja pidän sitä asiattomana, että tässä keskustelussa puhutaan Eiffel-torneista tai kottikärryistä, kun puhutaan vanhemmuuslaista. Minusta se on epäasiallista.

Punkt i protokollet PR 77/2022 rd

Pidän tärkeänä sitä, että meidän lainsäädäntömme elää ajassa. Me täällä säädämme lakeja, ja kuten totesin, on tärkeätä, että perheet ovat yhdenvertaisia lain edessä ja me tunnustamme myöskin tosiasioita, puhumme vanhemmista vanhempina riippumatta siitä, mitä sukupuolta he ovat. Ja kuten totesin aikaisemmin, me puhumme täällä oikeista perheistä, oikeista vanhemmista ja oikeista lapsista, ja jokaisella lapsella on oikeus vanhempiinsa sukupuolesta riippumatta.

Puhemies Matti Vanhanen: Edustaja Mäenpää.

16.49 **Juha Mäenpää ps:** Arvoisa puhemies! Kun tässä halutaan hämärtää nämä sukupuolet ja puhutaan tasa-arvosta ja yhdenvertaisuudesta, niin väistämättä nyt tässä tulee mieleen, kun pohtii, minkälaisia ongelmia tässä saattaa tulla eteen, että jos on kaksi sellaista fyysisesti miestä, jotka asuvat yhdessä, ja heillä on siis semmoiset sukuelimet kuin miehillä tapaa olla, niin onko se sitten mahdollista tasa-arvon ja yhdenvertaisuuden perusteella, että jos he haluavat hankkia lapsia, tällainen biologisesti miespari, jos he kokevat itsensä naispariksi, saa sitten hedelmöityshoitoja valtion laskuun. Tämmöinen tuli vain tässä mieleen. Jos kaikki sekoitetaan ihan totaalisesti, niin tämä menee aivan hulluksi.

Puhemies Matti Vanhanen: Edustaja Rantanen, Mari.

16.50 **Mari Rantanen ps:** Arvoisa puhemies! Sen verran puolustan edelleen näkemystämme, että suomen kielessä ehkä kaksi kauneinta sanaa ovat sanat äiti ja isä, ja mielestäni niistä ei ole syytä luopua. Ne ovat lapselle erittäin tärkeitä, olkoonkin niin, että jokaisella lapsella ei valitettavasti molempaa ole, ja pidän kyllä sikäli outona, että tässä salissa vain perussuomalaiset ja kristillisdemokraatit pitävät edelleen näitä sanoja ja perusperheysikköä näin suuressa arvossa. Siltä osin en katso, että keskustelu olisi ollut epäasiallinen.

Ja mitä tulee sitten näihin viittauksiin, käytin ehkä vähän graavia esimerkkiä, kuten tämä Eiffel-torni, mutta kysymys on nyt siitä, mihin se raja sitten vedetään. Jos me nyt avaamme tämän, niin mihin se vedetään, koska tosiasia on kuitenkin se, että jos tässä halutaan kunkin yksilöllisiä ominaisuuksia tai halua elää noudattaa, niin silloin me emme tämän yhdenvertaisuuden näkökulmasta voi oikeastaan sulkea mitään pois, ja senpä vuoksi kannattaa aina miettiä, milloin se pandoran lipas avataan tässä salissa. — Kiitos.

Riksdagen avslutade debatten och avbröt behandlingen av ärendet.